

הכותב כך: "גם פיתאגורוס ידע בחכמת התכונה ומסתירי הטבע כאשר נודע עתה בזמנינו זה להתכנייים והטבעיים, ובלתי ספק למד אלה מהיהודים, כי כן התכונה החדשה היתה נודעת לחכמי ישראל מאז"¹⁴⁷.

י"ג

ואם עד עתה הבאנו שליוונים היה קשר מסוים עם חכמת עם ישראל, ומצינור זה הם שאבו את כל חכמתם, הרי שעתה נדון על קשר יותר מפורט יותר בין שני עולמות אלו.

כבר כתב רבי אברהם ביבאג' כך: "ומצאתי בשם חכם מופלא מפילוסופי היוונים דבר, וזה ענינו: פעם אחת נכנסתי להתווכח עם חכם מחכמי ישראל, והתחלנו לדבר בחכמת הטבע, ולא היה בעיני הרבה, ואחר נכנסנו בחכמת האלקות, והעלנו באלוקותו אל שלא הייתי יכול לסבור ולהבין, עד שהתפללתי לא-ל שיתן לי שכל להבינו. עד כאן"¹⁴⁸. ורבי אברהם ביבאג' לא גילה את אוזנינו מיהו אותו "חכם מופלא מפילוסופי היוונים" אשר נפגש עם "חכם מחכמי ישראל".

ואת שאר הוא סתם מגלה לנו רבי שם טוב ב"ר יוסף פלקירה המוסר לנו כך "ואמר"¹⁴⁹: כי אפלטון אמר: "נכנס עלי אחד מהמתעסקים בחכמת האלקות מבני ישראל ולא ראיתי בתחילה מענינו דבר גדול"¹⁵⁰, וכשנכנס עמי בענין אלקותו והתאחדו בשכל הפועל, ראיתי דבר שהבהיל אותי, והיתה תכליתי הקצוית שאבין מקצת מה שהיה מדבר, וידעתי כי זה למעלה מדרגת בני אדם. ע"כ"¹⁵¹. ¹⁵². אולם גם

147. כך הוא כותב במבואו לספר "שער השמים" לרבי אברהם אירירי שהדפיס בווארשא 1864, עמ' 6 מהמבוא.

148. דרך אמונה, מאמר ב' שער ג', ירושלים תשל"ח, עמ' 193-194. רבי יהודה מוסקטו בפירושו "קול יהודה" על הכוזרי מאמר ב' אות ס"ו (ד"ה "ובאורך הזמן", דף ע"ו ע"א במהדורות הנפוצות), מצטט את דבריו מילה במילה מבלי להוסיף עליו דבר. אבל רבי גדליה ן' יחייא מביא את דברי רבי אברהם ביבאג' ומוסיף עליו הערה חשובה, וזה כל לשונו: "וראיתי בספר דרך אמונה ח"ב (צ"ל: ח"ב) סוף שער ג' האומר: ומצאתי בשם חכם מופלג מפילוסופים היוונים האומר: פעם א' נכנסתי להתווכח עם אחד מחכמי ישראל והתחלנו לדבר בחכמת הטבע ולא היה בעיני הרבה, ואחר נכנסנו בחכמת האלקות, והעלנו אל אשר לא הייתי יכול לסבור ולהבין עד שהתפללתי לא-ל [ש]יתן לי שכל להבינו. ואני המחבר [= רבי גדליה ן' יחייא] מאמין שזה החכם היה אריסטו, וס' אמונה (צ"ל: דרך אמונה) הנזכר מתמיד שם בדבריו (שלשלת הקבלה, ירושלים תשכ"ב, עמ' רמ"א). ומדבריו אשר הוא מאמין שאותו חכם יוני היה אריסטו רואים אנו שלא היה ידוע לו המסורה המספרת סיפור זה במפורשות על אריסטו, ראה להלן. רבי יחיאל היילפרין בספרו "סדר הדורות" ח"א דף ס"ח ע"ב סוף עמודה ב' - דף ס"ט ע"א ראש עמודה א', מעתיק את לשון "שלשלת הקבלה" הנ"ל.

149. כוונתו על בן רשד שהביא את דבריו קודם לכן.

150. כאן לא נמסר לנו שהדברים שהחכם היווני דיבר עם חכם מחכמי ישראל יולא היה בעיני הרבה היו מעניני חכמת הטבע כדברי רבי אברהם ביבאג', אלא סתם לנו ואמר יולא ראיתי בתחילה מענינו דבר גדול, ולא פירט.

151. עד כאן הם דברי בן רשד, ראה לעיל הערה 149. וממשיך שם (להלן הערה 251) רבי שם טוב ב"ר יוסף פלקירה: "ומהירי חכמי המחקר, החושבים שהשיגו האמת, אילו ראו חכמינו ז"ל, וכל שכן נביאינו ע"ה, וזכו לדבר עמהם באלו הענינים, היו שומעים מהם דברים ובהלו אותם כמו

לאחר עדות זו אין אנו עדיין יודעים מיהו אותו "אחד מהמתעסקים בחכמת האלוקות מבני ישראל", וכך גם דברי רבי יהודה ב"ר יצחק אברבנאל האומר: "אבל אפלטון לפי שלמד מן הזקנים"¹⁵³, מחסירים לנו את אותו פרט חשוב.

ברם, רבי דוד די ליאון מגלה לנו טפח נוסף מאותו "אחד מהמתעסקים בחכמת האלוקות מבני ישראל", והוא אומר שהיה אחד מהנביאים, וזה לשונו: ואמר^{153א}: כי אפלטון נכנס לאחד מבני ישראל המתעסקים בחכמת האלוקות: ואמר אפלטון: הנה לא ראיתי בו בתחילה דבר גדול, וכשנכנסתי עמו בענין האלוקות וראיתי התאחדותו בשכלים הנפרדים, ראיתי דבר [ש]הבהיל¹⁵⁴ אותי, והיתה תכליתי הקצוית שאבין במקצת מה שהיה מדבר, וידעתי כי זה היה לו מפני היותו למעלה ממדרגת בני האדם והיותו מכלל הנביאים¹⁵⁵. אמנם גם אחרי דבריו לא הרווחנו הרבה, שהרי הרבה נביאים עמדו לישראל.

וכבר בא אחד מלומדי תורתו של רבי שם טוב ב"ר יוסף פלקירה להבהיר דבר זה בשם "שמועה", ובהגהתו על דברי האחרון (המובאים לעיל) שכתב: "נכנס אלי אחד מהמתעסקים בחכמת האלוקות מבני ישראל", הוא כותב בהגהתו כך: "שמעתי, שזה היה ירמיה הנביא, אני מימון"¹⁵⁶.

מעשה זה כולל השמועה האחרונה מוסר לנו רבי גדליה נ' יחייא כך: "בדור הזה¹⁵⁷ היה פלטוני... והיה שמו אריסטוקולו, ורבותיו שינו שמו וקראו פלטוני, והיה תלמיד פיטגורה, והפליג להתחכם בפילוסופיה ורפואה יותר ממי שקדמו... וחבר חבורים הרבה בכל החכמות והראה בהם גודל מעלת חכמתו... וקבלתי ממורי הגאון

שקרה לזה החכם, ותייהיה תכליתם להבין דבריהם, ואז יאמרו: אך שקר נחלו חכמינו והכל דבריהם אין בם מועיל".

152. מורה המורה, פרעסבורג 1837, עמ' 7 (= י. שיפמן, מורה המורה לר' שם טוב בן יוסף פלקירה, כרך ב', ירושלים תשנ"א, עמ' 5-6).

153. ויכוח על האהבה, וינה 1871, דף פ"ה ע"ב.

153א. ראה לעיל הערה 149.

154. ההשלמה מסברא.

155. ראה: R.E.J, כרך 24 (1892), עמ' 122.

156. מימון זה היה מעתיקו של ספר "מורה המורה" המדובר, והעתקתו והגהותיו מונחים עדיין בכת"י מינכן 29. ההגהה שלפנינו הוא בדף 14 א' מהכת"י. פרטיו של המעתיק ותקופת חייו לא נודעו לי עדיין. הגהה זו נדפסה ב"מורה המורה" מהד' י. שיפמן (ראה לעיל הערה 152) בשינוי נוסחאות לעמ' 5 שו' 23 שנרפסו בעמ' 277. מ' אירל, "סדר הלימוד של ר' יוחנן אלימנו", תרביץ, כרך ל"ח (תשל"ט), עמ' 325 הערה 131 ציטט כבר הגהה זו מאותו כת"י.

רבי שמעון ב"ר צמח דוראן = הרשב"ץ מצטט בספרו "מגן אבות" (דף ל' ע"א) את דברי רבי שם טוב ב"ר יוסף פלקירה האמורים, אך מוסף לאחר מכן הערה מעניינת, וזה לשונו: "וכבר כתב במורה המורה להחכם נ' פלאקירה ז"ל, כי אפלטון הפילוסוף שכל חכמי המחקר נכנעו לפילוסופיתו כתב כי דיבר עם אחד מנביאי ישראל, ובהתחלת הדברים לא נראה לו ממנו ענין גדול, וכשנכנס עמו בעומק אלקותו הבהילו, והיה תכלית כונתו להבין דבריו. ויש אומרים כי זה היה ירמיה הנביא, ובאמת כי בזמן אפלטון היה, אבל אני חושב שיהיה אלא אחד מתלמידיו הקטנים".

157. דורו של עזרא הסופר, ראה בתחילת דבריו שם (להלן הערה 951).

זקני זצ"ל¹⁵⁸, כי הוא ראה בפיו הכוזר שעשה ר' נתנאל נ' כספי האומר: אמר אפלטון: אני הייתי עם ירמיה במצרים ובתחילה הייתי לועג עליו ועל דבריו ולבסוף כאשר הרגלתי לדבר עמו ולדקדק במעשיו, וראיתי כי דבריו דברי אלקים חיים, אז אמרתי בליבי וקיימתי שהוא חכם ונביא¹⁵⁹, ¹⁶⁰.

וגם רבי דוד די ליאון סובר כך, אך אליו לא הגיעה השמועה האומרת במפורש שאפלטון פגש את ירמיה הנביא, אלא הוא ידע שהוא פגש באחד מחכמי ישראל ששמו "ירמיה", ור"ד די ליאון הבין מסברא דיליה שהכוונה לירמיה הנביא, וכה הם דבריו: "... אם כן, מכל זה נראה שאפלטון היה בזמן ירמיה הנביא, ואם כן כיון שהוא מספר שהוא למד מאיש הנקרא ירמיה, יש לנו לדון מהסברא שזה היה ירמיה הנביא כמו שאמרנו¹⁶¹.

את מקום הפגישה מסר לנו רבי גדליה נ' יחיא שזה היה במצרים¹⁶², וכדבר ידוע מוסר לנו רבי יצחק אברבנאל על פגישת אפלטון עם ירמיה, וגם הוא מוסיף את מקום הפגישה: "...הקדים הכתוב לבאר שירמיהו התחיל לנבאות בימי יאשיהו שלוש עשר שנה למולכו... ואחר החורבן הלך למצרים ועמד שם שנים רבות מבלי נבואה עד יום מותו כדברי הרב [= הרמב"ם], וחכמי היונים מעידים שדיבר עמו אפלטון במצרים¹⁶³ 162.

158. הוא רבי דוד אבן יחיא, ראה: א. דוד, מפעלו ההיסטוריוגרפי של ר' גדליה אבן יחיא בעל שלשלת הקבלה, ירושלים תשל"ו, עמ' 30, הערה 26.
159. שלשלת הקבלה, ירושלים תשכ"ב, עמ' רל"ז - רל"ח.
160. והמשך דבריו שם הם: "וכן כתב בעל ספר תורת העולה ח"א פ"א". ודבריו תמוהים כי הרמ"א לא כתב שם כלל בענין פגישת אחד מחכמי יון עם ירמיה הנביא, אלא הוא דן באופן כללי על חכמתו שנגנבה בידי אומות העולם. וכבר העיר על כך א. דוד, שם (לעיל הערה 158), עמ' 275 הערה 27. וראה עוד לעיל הערה 110.
161. ראה: R.E.J. כרך 24 (1892), עמ' 122.
- 161א. ראה בדבריו שהובאו לעיל ע"י הערה 159.
162. פירוש על נביאים אחרונים, ירמיה א' ו', עמ' ש"ה עמודה ב'. ויש לתקן את המראה מקום אצל א. דוד, שם (לעיל הערה 158), עמ' 30. והשווה עוד את דברי בנו רבי יהודה ב"ר יצחק אברבנאל (ויכוח על האהבה, וינה 1871, דף פ"ה ע"ב): "אבל אפלטון, לפי שלמד מן הזקנים במצרים".
163. יתכן שבדברי רבי יוסף כספי, ספר המוסר (בתוך: עשרה כלי כסף, פרעסבורג תרס"ג), עמ' 67, יש רמז לפגישת אפלטון עם אחד מנביאי ישראל: "ואמר אפלטון... ואמר עוד: אנחנו לואין להבין מה שבא בתורה על יד הנביאים ע"ה". יש לציין שגם אחד מחכמי אומות העולם הודה על פגישת אפלטון עם ירמיה הנביא, ראה: י. צינברג, תולדות ספרות ישראל, כרך ב', ת"א 1956, עמ' 359, ע"י הערה 2.
- על פרט נוסף יש עלינו לעמוד. דהנה ראה בדברינו להלן, שיש המביאים מעשה זה על אריסטו, והם מוסיפים ואומרים שע"י פגישת אריסטו עם חכם יהודי הוא חזר בתשובה (ואף התגייר!), אמנם גבי אפלטון לא מצאתי עדיין אפילו אחד האומר שאפלטון חזר בתשובה בעקבות הפגישה. אמנם יש למצוא לזה רמז מועט בדברי רבי יוסף כספי המצטט את אפלטון האומר שיש לקיים את המצוות המעשיות ולהתפלל, הפך שיטת הפילוסופיה כנודע: "ואמר אפלטון: הרגו למי שאין לו דת. ואמר עוד: התפילה רטן המתאוה" (ספר המוסר, פרק י"א [בתוך: עשרה כלי כסף, פרעסבורג תרס"ג], עמ' 67). וברוך היודע.

יש המספרים שפגישה זו היתה לאריסטו, וכמו שמוסר קלארכוס תלמידו, ויוסף בן מתתיהו¹⁶⁴ מביא את עדות קלארכוס: "ואמנם לא רק ידוע ידעו היונים את היהודים, כי אם השתוממו עליהם לעת פגשם אותם, ולא הרעים אשר בקרב היונים הוקירו אותם, כי אם האנשים אשר נפלאו בחכמתם מאד, ואת הדבר הזה קל להוכיח, כי קלארכוס תלמיד אריסטוטליס, אשר לא עלה עליו¹⁶⁵ אף אחד מחכמי הפריפטוס, כותב בספר הראשון על דבר השינה¹⁶⁶, כי אריסטוטליס רבו סיפר לו על איש יהודי אחד, ושם [= קלארכוס] את הדברים בפי אריסטוטליס עצמו, וכה כתוב שם: אמר אריסטוטליס: אילו באתי להרבות דברים יאריך ספורי מאד, אך לא למותר יהיה לדבר על נפלאות האיש הזה ועל חכמתו, דע לך היפרידס [= קלארכוס], כי אספר לך בזה דברים נפלאים הדומים לחלום. והיפרידס [= קלארכוס] השיב בכבוד ובמורא: על כן אנו מתאווים כולנו להקשיב לך לדברך... ועל זאת ענה אריסטוטליס: האיש הזה היה יהודי מחילת סוריה... וככה נקראו [= היהודים] על שם מקומם, כי הארץ אשר הם יושבים בה מכונה יהודה, ... והנה האיש הזה עבר בהרבה ארצות נכריות וירד במקומות היבשה אל חוף הים... ולעת מגורינו בארץ אסיה, הגיע האיש הזה אל מקומותינו ופגש אותנו, ואיתנו אחדים מאנשי המדע אשר בקש לבחון את חכמתם, והתחבר עם רבים מן המשכילים, אך העניק להם יותר משקבל מהם. אלה הדברים דיבר אריסטוטליס בספר קלארכוס". וממשיך יוסף בן מתתיהו וכותב: "ועוד הרבה [= אריסטוטליס] לספר על נפלאות האיש היהודי הזה, על פרישותו בהליכות חייו ועל בינתו, וכל הרוצה להוסיף דעת בזה יוכל לקרוא בדברי הספר [= של קלארכוס], כי אני נזהר מהרבות דברים יותר מדי הצורך"¹⁶⁷.

במה שהביא יוסף בן מתתיהו לא פורש מיהו החכם היהודי שעמו נפגש אריסטו, ואת סתימתו פותח לנו רבי יצחק אברבנאל: "וכבר נמצא באגרת שכתב אריסטו¹⁶⁸ הפילוסוף שהיה רבו של אלסנדר והיה הולך עמו, שאומר: שדיבר שמה [= על יד ירושלים] עם שמעון הצדיק בדברי חכמה טבעית, ושכאשר דברו בחכמת האלוקות הגדיל עצה הפליא תושיה, והשתומם אריסטו ממעלת חכמתו באלקיות, ונמצא בדבריו [= של אריסטו] שכתב באגרותיו בענינים מיוחדים שאמר: וזה ממה שהשיבני השמעוני"¹⁶⁹.

164. הידוע בכינויו: "יוסיפוס פלביוס".

165. כלומר, על קלארכוס.

166. ספר זה אבד ולא שרדו ממנו אלא קטעים מעטים בלבד.

167. קדמות היהודים נגד אפיון, מאמר א' סעיף כ"ב. מתרגם: י"נ שמחוני, תל אביב חש"ד.

עמ' ל"א - ל"ב. ויש לתקן אצל א. דור, שם (לעיל הערה 158), עמ' 275 הערה 22.

168. על אגרת זו ראה להלן.

169. נחלת אבות, על מסכת אבות פרק א' משנה ב', עמ' נ"א - נ"ב. ר' עזריה מן האדומים מצטט את דבריו: "ויהי כי ראיתי לחכם דון יצחק בפרוש משנת שמעון הצדיק הנוכרת, שאריסטו אשר היה מלמד את אלכסנדר מוקדון כתב באחת מאגרותיו איך דיבר עם שמעון זה בירושלים ושמצא אותו באלקיות מלא ברכת ה', ואיך ברבות מאגרותיו כתב גם כן על ענינים מיוחדים: זה ממה שהשיבני השמעוני" (מאור עינים, אמרי בינה, פרק כ"ב, וילנא תרכ"ו, עמ' 246). וגם רבי יהודה